

מו דְּזָה

墨子

מגילה א'

קטע א' - קירבה למלומדים

קטע ב' - טיפוח עצמי

קטעים ג'-ז' עדיין דרושים תרגום

מאת: מו דְּזָה (391-470 לפנה"ס)

מסינית קלאסית: עופר ולדמן

הקדמה (חלקית)

מוֹ דְּזָה הוא אבי המואיזם - אסכולה פילוסופית חשובה בתקופת המדינות הלוחמות, אשר היוותה יריב לקונפוציאניזם ולדאואיזם. אולם עם השנים ועם עליית הקונפוציאניזם נזנח המואיזם, על עקרון האהבה האוניברסלית שבו, ונשכח. בימי התמוטטות הקיסרות ועליית הקומוניזם שבה הפילוסופיה של מו דזה ותפסה מקום חשוב במחשבה הסינית. אולם בשל ההיסטוריה ארוכת השנים בהן נשארה בצל, ספורות הפרשנויות של היצירה המרכזית אשר כתבו הוא וחסידי - המוֹ דְּזָה, אשר מובא כאן בתרגום ראשון מן המקור הסיני הקלאסי לעברית.

בתרגום נעזרתי בפרשנות ובניתוח הטקסטואלי של סון ייִ'אֵנְג' מן המאה ה-19, אשר מרבה לצטט את פירושיהם של קודמו בִּי יִ'אֵן² ושל בן זמנו יוֹ יִ'ה³, ומכריע בין הפרשנויות השונות. על מנת לפתור ביטויים לא ברורים נעזרתי גם בתרגום לאנגלית של מִי יִ'בָּאוּ⁴ מ-1929, ובתרגום לסינית מודרנית מן האתר ctext.org, אשר אינם תמיד תואמים זה לזה, ולעיתים אף מתעלמים מהערות הפרשנים. למעשה לא תמיד יש תאימות גם בין הטקסטים הזמינים של המוֹ דְּזָה לאלו בהם השתמשו הפרשנים. הבדלים אלו דרשו במהלך התרגום לבצע בחירות המשפיעות על תוכן הדברים, ובמקרים כאלו צוינו אפשרויות אלטרנטיביות בהערות שוליים. הערות השוליים מספקות גם מידע נוסף על אישים או ביטויים אשר לא יהיו מובנים לקורא העברי או שדורשים את ההקשר לתקופה אליה מתייחס הספר.

התרגום המובא כאן נעשה בצורה מדויקת ככל שהתאפשר, תוך נסיון להמעיט עד למינימום במתן פרשנות לטקסט, ותוך שימוש בכל כלי אשר מספקת השפה העברית בשביל להביא לקורא את דברי המקור כהווייתם. זאת מתוך אמונה שעל קורא הניגש לטקסט עתיק כגון זה להיות מוכן להתמודד עם מלוא משמעויותיו של טקסט עתיק - טקסט אשר חשיבותו הובנה בימים בהם קריאת ספר היתה בהכרח קריאת עומק עיונית, ולא קריאה מרפרפת. תפיסה זו מנסה לשמר את העומק המתבטא בטקסט ואת טשטושי המשמעויות שכל כך אופייניים לטקסטים מסוג זה. אותם טשטושי משמעות אשר הופכים טקסטים עתיקים למקור תובנות בלתי נדלה לנפש האנושית על גווניה.

כמובן שיש מקום גם לתרגום פחות תובעני ויותר אינטואיטיבי לקורא העברי, אך תרגום ישיר לתוך גירסה מעובדת כמוהו כהצגת סרט המבוסס על סיפור אמיתי כאילו היה צילום דוקומנטרי. אני מאמין כי אין לזלזל בזכותו של הקורא להיחשף לסיפור האמיתי, וכי על מנת ליצור גירסה אינטואיטיבית לקורא יספיקו עיבודים של התרגום המדויק, על אותו בסיס של תרגומי הטקסט הקלאסי לסינית מודרנית אשר מנגישים אותו לקורא הסיני של ימינו. עיבוד שכזה נעשה בספר "מוֹ דְּזָה מעובד לעברית" אשר כתבתי.

אני מזמין אתכם לצלול אל עומק דבריו של מוֹ דְּזָה, ולמצוא שם פנינים שילוו אתכם להמשך.

עופר ולדמן

סתיו 2013

1 孫詒讓 חי בשנים 1848-1908

2 毕沅 חי בשנים 1730-1797

3 俞樾 חי בשנים 1821-1907

4 梅賾寶 סיני נוצרי אשר חי בשנים 1900-1996

קירבה למלומדים

אם פולשים למדינה, אך לא משמרים את מלומדיה, תיכחד המדינה! אם רואים את הראויים ולא חשים אליהם, ייחלש השליט! אין לחוש אל הבלתי-ראויים. אין לשתף בשיקולי המדינה את הבלתי-מלומדים, עוד לא קם מי שהחליש את הראויים והזניח את המלומדים אך הצליח לקיים את מדינתו.

בימי קדם הדוכס ון נמלט אך משל בעולם ומלאו, הדוכס חוֹנְאֵן גלה אך נעשה הגמון לקהל האצילים, גוֹ גִ'יֵן מלך יוֹ'ה ספג השפלות ממלך וו אך עדיין הטיל מוראו על האדונים הנכבדים של סין. שלושת החכמים הצליחו להאדיר את שמם ולהצליח בעולם, וכולם דוכאו בארצותיהם וספגו השפלות נוראיות. האדירים ביותר אינם מפסידים, השניים במעלה מפסידים אך הדבר משמש להצלחתם⁵, זה מה שנקרא "שימוש בעם"⁶.

שמעתי כי נאמר: "זה לא שהבית חסר מנוח, זהו לבי שחסר מנוח. זה לא שהעושר אינו מספק, זה לבי שאינו מסופק." לכן איש המעלה מקשה על עצמו ומקל על האחר, [בעוד] אנשי ההמון מקלים על עצמם ומקשים על האחר. איש המעלה, כאשר הוא מתקדם לא יאבד את רצונו, ובפנים ילמד את תחושותיו, ולכן כשיתערבב בהמון, לא יתמרמר בלבו, [כי] בעל בטחון עצמי הוא, ולכן, מי שעושה את מה שקשה לו בהכרח ישיג את אשר יחפוץ. ומעולם לא נשמע על מי שעשה את מה שרצה, וחמק מאשר עושה לו רע. ומכאן ששרים דוחקים פוגעים בשליט, וחנופה של כפופים פוגעת באחראי. שליט חייב שיהיו לו שרים הולכי מישרים, אחראי חייב שיהיו לו כפופים כנים. [היכן ש] היועצים מאריכים [בדברים] וה[?] כנים, שם ניתן יהיה להאריך חיים ולהגן על המדינה.

כאשר לשרים ולכפופים חשוב מעמדם והם אינם פוצים פה, הרי שהשרים הקרובים יהיו אילמים, השרים הרחוקים יסכרו את פיהם⁸, מירמור יחלחל אל ליבו של העם, החנופה תשרור [מכל] צד ועצה טובה תיחסם, ובכך תהיה הארץ בסכנה! האין כשלונם של גִ'יֵה וגִ'וֹאוֹ⁹ בהעלמתם את המלומדים? [בכך] רצחו את גופם] ואיבדו את השלטון. לכן נאמר: "שליחת אוצר המדינה [כמתנה] אינה משתווה להצגת [אדם] ראוי וקידום מלומד".

אם ישנם חמישה [דברים] חדים, החד שבהם הוא זה שבהכרח יתעקם ראשון. מתוך חמש חרבות, המושחתת שבהן היא זו שבהכרח תיהרס קודם. משום כך הבאר המתוקה במהרה תיבש, והעץ המושך¹⁰ במהרה ייגדע. הצב העל-טבעי במהרה יועלה באש¹², והנחש האלוהי במהרה יושמד¹³. מכאן שבִּי גָאֵן חוסל בגלל יושרתו¹⁴. מְנֵג בֵּן נהרג

5 בי מביא ציטוט מן הפרשנות של הדוכס-אשר-על-הנהר ל"ספר הדרך והסגולה", על פיו "האדירים ביותר" משמעו "האדונים שאין להם שם מראשית הימים". אך סוֹן טוען שאין כאן כל התייחסות לזימנים, אלא לסדר בלבד.

6 "העם" לפי סוֹן מתייחס למקורבים מכובדים, שהם "עמו" של זה אשר שואף להצליח.

7 צירוף הסימנים שמופיע כאן הוא חסר משמעות (מילולית יתורגם "מתעלמים-תומכים"), והפרשנים חלוקים ביניהם רק לגבי השאלה מהן האותיות שהשתבשו. ההצעות נעות בין "מברכים" ל"יועצים" ל"כפופים".

8 יהיה מי שיתרגם "נאנחים", על בסיס השוואה בין הסימן 吟 ל 吟 שבטקסט.

9 המלך האחרון של שושלת שִׁיֵה והמלך האחרון של שושלת שְׂאֵנְג. שניהם נתפסים במסורת כמושחתים ועריצים.

10 בִּי מקשר את המילה "מושך" למילה "גבוה", ובכך מכוון לכך שמדובר בעץ גבוה במיוחד.

11 ישנה השערה שבשל שגיאה בסימן "במהרה" צריך להיות "הראשון ש", בהתאם למבנה שמדבר על החרבות והדברים החדים, ועל בסיס משפט דומה המופיע ב"גִ'וֹאֵן דְּזֵה", בפרק "העץ על ההר", סעיף 20.4 בתרגומו של דן דאור.

12 הצב, ובייחוד צב המראה איכויות על טבעיות, נחשב אחד מארבעת היצורים שמכילים "רוח", והשריון שלו שימש ככלי ניחוש תוך שימוש באש.

13 פרשנים משייכים את השמדת הנחש לטקס להבאת גשם המתואר, למשל, בחוֹנְאֵן נָאן דְּזֵה בפרק 齊俗訓.

14 בִּי גָאֵן היה דודו של גִ'וֹאוֹ, המלך האחרון של שושלת שְׂאֵנְג. הוא יעץ למלך לתקן את דרכיו, ובתגובה הורה המלך לעקור את לבו. הסיפור היה מוכר בסין של תקופת המדינות הלוחמות, אז נכתב גם הטקסט שלפנינו, ובי גָאֵן נתפס כמופת קונפוציאני. בטקסט המקורי ישנה שגיאת העתקה שנותנת את השם "בִּי יוֹ", והתיקון מקובל על הפרשנים.

בשל אומץ ליבו¹⁵, שִׁי שָׁה טבעה בשל יופיה¹⁶, וּוּ צִי פּוֹלַח [בחיצים] בשל מעשיו¹⁷. על בסיס אנשים אלו, מעטים הם אלו אשר אינם מתים בשל הצטיינותם, לכן נאמר: "קשה לשמור על עליונות".
ובכן, גם אם השליט ראוי¹⁸, לא ייטה חסד לשרים בטלים, וגם אם האב רחום לא ייטה חסד לבנים חסרי תועלת.
לפיכך מי שאינו יכול לעמוד ב[דרישות] משרה אך מחזיק במעמד, אינו האיש [הנכון] ל[שאת] במעמד. ומי שאינו יכול לעמוד ב[דרישות] אצליות אך מקבל את הכנסותיה, אינו האדון להכנסות אלו. קשה למתוח קשת טובה, אך היא מאפשרת להגיע גבוה ולחדור לעומק. קשה לרכב על סוס טוב, אך הוא יכול לשאת מטען כבד ולהגיע למרחקים. קשה לצוות על בעל כשרון טוב, אך הוא יכול לסייע בידי השליט ולהיפגש עם הבכירים. וכן הנהרות הגדולים¹⁹ לא יתעבו את התמלאותם מידי הנקיקים, לכן הם נעשים גדולים. האיש הקדוש, אין לו עניין זנוח, ואין לו דבר שמופר, ולכן יכול הוא להיעשות כלי העולם, וכך מימיהם של הנהרות הגדולים, אין להם מקור יחיד, ומעיל פרוה של עשרים מטבעות אין לו לובן של שועל יחיד²⁰. איך ייתכן מכובד המתעב הזנחתם של אלו הדומים לסרגל²¹, אך בוחר את אלו הדומים לו עצמו²²? ובוודאי שאין זו דרכו של מלך. ובכן, העולם אינו זורח²³, אגמים גדולים אינם שוטפים וניתכים, שריפה אינה מנצנצת, וסגולתו של מלך אינה מתנשאת²⁴.
באשר לשר אלפים, הוא ישיר כחץ, ושטוח כאבן משחזת, ולא יצלח לפרוש חסותו על ריבוא הדברים. כך גם הצרים²⁵ מבין הנקיקים במהרה מתייבשים, הרדודים מבין בזמים²⁶ במהרה מתכלים, והסלעיות מבין אדמות הטרשים אינן פורייות. וכאשר חסדיו והאצליותיו של המלך אינן יוצאות מקרב הארמון, אזי אינן יכולות לשטוף את הארץ.

15 אם נכון הזיהוי של מִנְג בֶּן עִם מִנְג שִׁוּ (孟說), הטקסט כנראה מתייחס למקרה בו הרים עם המלך כלי יקר וכבד מעבר לכוחותיהם וברכיו של המלך התנפצו (על פי "רשומות ההסטוריון") או ורידיו פקעו (על פי "מאזן דיונים"), מה שהוביל למותו. מִנְג שִׁוּ נענש על הרמת הכלי היקר, ביחד עם קרוביו, ומת. מכאן הטענה שהוא מת בשל אומץ ליבו.
16 שִׁי שָׁה היתה אחת מארבע היפהפיות בהסטוריה של סין. הטקסט שלפנינו הוא המקור היחיד המעיד בכלל על מותה, ועליו מסתמכים כל הטקסטים האחרים שמציינים כי מתה בטביעה. חלקם סומכים על כך שמקום מושבו של מוּ דְּזָה היה קרוב לאיזור אליו עזבה שִׁי שָׁה כשסיימה את תפקידה ההסטורי בריסוק ממלכת וו.
17 וּו צִי ביצע רפורמות במדינת צ'ו בתקופת המדינות הלוחמות, ובתגובה הציבו האצילים קשתים להתנקש בחייו בעת לוויית המלך.
18 "רחום" נכנס תחת התיאור של המושג "ראוי", וזו הכוונה כאן.
19 מילולית מתייחס הביטוי לנהר היאנגצה ולנהר הצהוב.
20 לובן של שועל יחיד – הכוונה לפרוותו הלבנה של השועל.
21 הווה אומר: ישרי דרך.
22 המשפט המקורי בטקסט שגוי עד כדי חוסר-קריאות, הגירסה המתוקנת על פיה נעשה התרגום נבנתה על ידי יו' וסון מצדד בה, ומשמעותה מישוה התומך בבחירת הראויים, אך בוחר בחנפנים. בניגוד אליהם, גִי מתפתל להסביר את הנוסח המקורי ומסתמך על הביטוי "מתעב" ליצור תקבולת ולטעון שקדוש הלוקח את אלו הישירים כסרגל הרי זה כאילו היו הנהרות שואבים מימיהם מאותו מקור. ולפיכך, בתיקון סימן יחיד, המשפט הוא "המכובד, איך את אלו שהם כמו סרגל יקח ולא יקח את הדומים [לו] ויחסום את עצמו?".
23 ומזכיר סון כי במילון שִׁוּ וּן גִיָה דְּזָה "זריחה" מוגדרת זוהרה של השמש.
24 במקור תחילת הפסקה הבאה משמש כסום הפיסקה הנוכחית. התיקון על פיו נעשה התרגום הוא על בסיס ניתוח של סון. ללא התיקון התרגום יצטרך להיות תמוה משו: "הסגולה של המלך היא מישוה שאינה מתנשאת, וכך הוא שר אלפים".
25 "צרים" על פי פירוש לסימן 陝 כגירסה ל 隘 על פי הספר 阜部.
26 יו' מפרש "חופים" במקום "זרמים", אולם סון אינו תומך בגרסתו. בכל מקרה הפרשנים מסכימים על שגיאה בסימן שבטקסט.

טיפוח עצמי

[עבור] איש המעלה, אף על פי שבמלחמה יש [לו] מערך גייסות²⁷, הרי שאומץ הוא שורש העניין. בלוויה, למרות שישנם טקסים, הרי שהצער הוא שורש העניין. [כ]מלומד, למרות שיש לו השכלה, הרי שהתנהלותו היא שורש העניין. ובכך, כאשר השורש אינו נטוע היטב, אין עניין באחרוני ההידורים. אם אלו הסמוכים אינם קרובים, אין עניין בבואם של הרחוקים. אם אין קשרים עם הקרובים והמקורבים²⁸, אז אין עניין ביצירת קשרי חוץ. אם לעיסוק שהתחיל אין סוף, אין עניין להרבות ביוזמות. ואם עיסוק בדבר אחד מבלבל, אין עניין להרבות בשמועות. וכך היה שלטונם של מלכי קדם בעולם, הם בהכרח בחנו את הקרוב [כדי] להביא את הרחוק, וכאשר איש המעלה בוחן את מה שקרוב, מה שקרוב נעשה מטופח. [אם הוא] רואה התנהלות לא מטופחת, [או] רואה פגיעה, הוא בוחן את השתקפותם בעצמי שלו²⁹, והרי זה גורם להאשמות להתמעט ולהתנהלות להיעשות מטופחת! לשון הרע לא תחדור לאוזנו, תוקפנות לא תצא מפיו, פגיעה ורצח בני אדם לא ימצאו מקומם בלבבו, [וכך] גם אם יהיו אנשים המכפישים ומאשימים, לא תהיה להם תמיכה³⁰.

וכך, כוחו של איש המעלה בענייניו מתחזק מדי יום, התאוותו מתרחקת מדי יום³¹, ויציבות מוסדיו³² משגשגת מדי יום³³. כזו היא דרכו של איש המעלה, בעוני יראה יושרה, בעושר יראה צדק, בחיים יראה אהבה, ובמוות יראה צער, את ארבעת ההתנהלויות הללו לא ניתן לזייף, הם בבחינת השתקפות העצמי. מה שנסתר בלבבו היא אהבה בלתי נדלית, מה שפועל בגופו היא מכובדות בלתי נדלית, ומה שיוצא מפיו הוא עידון בלתי נדלה³⁴. מי שממלא זאת בארבע גפיו, ומחובר לכך בעורו ובשרו, [וגם אם] יאפיר שיערו ו[שיער] פדחתו יסתלק לא ינטוש [דרך זו], הרי זהו קדוש! מי שרצונו אינו חזק חוכמתו אינה מזהרת, ומי שדבריו אינם אמינים התנהלותו לא תישא פרי. בעל עושר שאינו מסוגל לחלוק בו עם האנשים, אינו ראוי להיות לחבר. ומי שאינו שומר בחומרה על הדרך, אופקו אינם נרחבים³⁵, והוא אינו בודק את האמת בטענותיו, אינו ראוי להיות בן לוויה. מי ששורשיו אינם יציבים הרי שצמרתו בהכרח תהיה בסיכון, מי שעוצמתו רבה אך הוא חסר טיפוח, בהכרח יעשה לעצלן. מי שמקורותיו עכורים הרי שהזרם שלו לא יהיה צלול, ומי שהתנהלותו אינה באמונה הרי ששמו יימחה. שם אינו נוצר ללא סיבה, ומוניטין אינו גדל מעצמו³⁶, כאשר עשיה מצליחה השם בא בעקבותיה. את השם והמוניטין לא ניתן לזייף, הם השתקפות של העצמי. כאשר המילים ענייניות אך המעשים מרושלים, הטיעונים בהכרח ישארו ללא שומע. כאשר היכולת רבה אך מתרברבים

27 הפירוש "עריכת גייסות" על בסיס שימוש דומה ב"מאמרות קונפוציוס", פרק ט"ו בתרגום אמירה כץ.

28 סוף תומך בטענה ש"קרובים" הם בני השבט, ו"מקורבים" הם אנשים מחוץ לשבט, אשר ייתכן שקשורים בקשרי נישואין.

29 הכוונה: בוחן אל מול השתקפותו בעצמו, ובכך מביא לתיקון דרכיו שלו. ניתן לפרש את המשפט גם בתור מקרה בו איש המעלה מפגין את התכונות הרעות, שאז עליו לבחון את עצמו ולתקן דרכיו על מנת להיטיב את תגובתו של העם אליו.

30 תמיכה – דבר להסתמך עליו, בין אם חברתית או עובדתית.

31 הסימן בטקסט הוא 逾 "מתעלה, מתקדם" אך סוף מציע תיקון ל 逾 "נגנב" ובהשאלה גם "נסחף", בהתבסס על ציטוט מן הקלאסיקה של הטקסים, ובהתבסס על התובנה שמדובר בתקבולת ניגודית, ושהסימן בטקסט הוא שגיאת העתקה של הסימן הנכון. לפיכך תרגומים שמסתמכים על התיקון יתרגמו "השתוקקותו נעלמת" בדומה לראיה הבודהיסטית של השתוקקות כעניין שלילי, אך אלו המבססים על סמן המקורי יתרגמו "רצונו נפרש" תוך התייחסות חיובית לשאיפותיו ולהרחבת השפעותיהן של שאיפות אלו הלאה. בתרגום שלפנינו נבחר ניסוח ניטרלי ככל הניתן.

32 ב' חושד כי 設壯 "יציבות מוסדיו" הוא טעות העתקה ל 飾莊 "הדר נכבדותו". הדבר עולה בקנה אחד גם עם הציטוט מהקלאסיקה של הטקסים שמייחס רצינות ומכובדות לגשוגו של איש המעלה. אולם סוף לא אימת זאת.

33 מיי מתרגם כאן "מפואר יותר בהופעתו". ההתייחסות לקלאסיקות מחזק את טענת התקבולת הניגודית, אך לא ברור איך היא מתיישבת עם העובדה שבקלאסיקה התקבולת היא בעלת מבנה נורמלי של שני חלקים וכאן מופיעים שלושה.

34 הסימן בטקסט הוא "אילופו", אולם סוף מכריע כי מדובר בשגיאת העתקה.

35 מילולית "כל דבריו אינם נרחבים" או "טיעוניו אינם נרחבים". האפשרויות השונות נובעות מחילופי סימנים בין גרסאות הטקסט, ומהתייחסות של הפרשנים למשמעות הסמנים. התרגום, לפיכך, מוסר את רוח הדברים ואינו מדקדק בהם.

36 ניתן גם לתרגם "אינך יכול לגדל מונטין בעצמך".

במעשים, גם אם יטרחו [רבות] לא ייחשב הדבר. הנבון יטען [את אשר על] ליבו מבלי להכביר מילים, כוחו יהיה רב מבלי שיתרברב במעשיו, ובכך המוניטין שלו ושמו יפוצו בעולם. דברים שאינם ענייניים הרי זו הכברה [של מילים] ו[דברים] ענייניים הרי זו החוכמה, לא ענייניים הרי אלו מליצות וענייניים הרי זו התובנה. כי אי³⁷ חוכמה וחוסר תובנה, כאשר יהיו בגוף יעשוהו עצלן³⁸, וזהו ההיפך של ענייניות³⁹. טוב שאין לו אחיזה בלב לא יישאר, והתנהלות שאין לה טענת חזקה בעצמיות לא תקום. לא ניתן לבחור שם ו[בכך] להגשים אותו, לא ניתן לזמום מוניטין ו[בכך] להעמידו, איש המעלה הוא מי שמיישם את ההתנהלות בגופו הוא. עוד לא קם מי שחשב לחפש רווח תוך זלזול בהזנחת שמו, ונעשה מכובד בעולם.

37 בטקסט כתוב "בזו החוכמה ואפס תובנה", אך אין לזה כל קשר לוגי לנאמר, והתרגום נעשה על בסיס תיקון שהציע בי.
38 בטקסט כתוב "אם יהיו בגוף יעשוהו רגשי", אולם כאן מציע סוין תיקון מ"רגשי" ל"עצלן" בטענת שגיאת העתקה מ 情 ל 情.

39 בטקסט כתוב "וזה נוגד את הנתיה שלו", אך סוין מתקן מ"נתיה" ל"ענייניות", אשר משתלבת לתוך העיסוק במשפט הקודם במובן "וזה נוגד את הענייניות הראויה". בי מקבל את השימוש ב"נתיה".

http://no-camel.com/chinese_translations/chinese_translations.html

על הצביעה

http://no-camel.com/chinese_translations/chinese_translations.html

תאריך פרסום גירסה ראשונית:

29.9.2013

איור הפתיחה:

מתקופת שושלת צ'ינג 秋林舒啸图

מקורות עיקריים לטקסט:

• הטקסט זמין ברחבי הרשת.